

Резюме

Ленех С. М. Припинення зобов'язань за договором споживчого кредиту на вимогу однієї зі сторін.

У статті досліджуються підстави та порядок дострокового припинення зобов'язань за договором споживчого кредиту на вимогу позичальника чи кредитодавця. Автором виділено особливості відмови від такого договору в односторонньому порядку, проведено порівняння законодавчих механізмів відмови від кредитного договору, відкликання згоди на укладення договору споживчого кредиту, розірвання його в судовому порядку. В результаті проведеного дослідження пропонуються зміни цивільного законодавства.

Ключові слова: споживчий кредит, припинення, одностороння відмова, розірвання.

Резюме

Ленех С. М. Прекращение обязательств по договору потребительского кредита по требованию одной из сторон.

В статье исследуются основания и порядок досрочного прекращения обязательств по договору потребительского кредита по требованию заемщика или кредитора. Автором выделены особенности отказа от такого договора в одностороннем порядке, проведено сравнение законодательных механизмов отказа от кредитного договора, отзыва согласия на заключение договора потребительского кредита, расторжения его в судебном порядке. В результате проведенного исследования предлагаются изменения гражданского законодательства.

Ключевые слова: потребительский кредит, прекращение, односторонний отказ, расторжение.

Summary

Lepekh S. Cessation of obligations in consumer credit contract at the request of one party.

In the article discovered causes and proceedings pre-term cessation of obligations in consumer credit contract at the request of borrower or creditor. Author extracted the features of unilateral renunciation in such contract, made comparison of legislative mechanisms in credit contract renunciation, withdrawal agreement for the conclusion of consumer credit contract, dissolution him in the court action. As a research's result author suggest changes in civil law.

Key words: consumer credit, cessation, unilateral renunciation, dissolution.

УДК 336.711:351.822

А. О. ОЛЕФІР

Андрій Олександрович Олефір, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ДЕСТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У ст. 42 Конституції України проголошено право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Для цього держава забезпечує захист конкуренції і не допускає зловживання монополією становищем на ринку. Не акцентуючи увагу на рівні правового захисту конкуренції в Україні, підприємці, як такі, та малий і середній бізнес, зокрема, для незалежності діяльності та дотримання прийнятної рівня рентабельності потребують державної підтримки або, принаймні, створення базових макроекономічних умов для діяльності (розумна грошово-кредитна, фіскальна і тарифна політика, дебіурократизація господарської діяльності). Проте зазначені передумови реалізації права на підприємницьку діяльність залишилися поза увагою законодавця. Також дане право, на основі якого і має зростати середній клас, не знайшло необхідного правового забезпечення в основних міжнародно-правових документах, на що звертає увагу Д. В. Задихайло, підкреслюючи публічно-правовий характер цієї проблеми¹.

Поряд із міфом про державну зацікавленість у розвитку малого і середнього підприємництва, сфера господарювання містить також інші «фантоми». Наприклад, це ринковий саморозвиток, що на практиці відповідає інтересам монополістів, судження про неефективність держави як власника, про обов'язкову економічну ефективність соціальних об'єктів, про безальтернативність ліберального монетаристського курсу, про шкідливість емісії національної валюти, про незалежність Національного банку України (далі – НБУ). Ці хибні уявлення роблять неможливим стале економічне зростання, тому в їх поширенні зацікавлені конкуренти Української держави. У цій публікації вважаємо за необхідне зупинитися на окремих вузлових проблемах грошово-кредитної політики України, як механізмі антикризового регулювання економіки «останньої інстанції».

Дослідженню правового статусу НБУ і особливостей надання банківських послуг приділяють увагу такі науковці, як М. М. Агарков, Ю. В. Ващенко, Г. А. Гаджієва, С. В. Глібок, Д. В. Задихайло, А. М. Колодій,

В. А. Кройтор, О. П. Орлюк, В. М. Пашков, О. П. Подцерковний, М. В. Сідак, Ю. О. Тополь та інші. Але проблеми реалізації грошово-кредитної політики НБУ в умовах гострої економічної кризи, що має місце на сучасному етапі, в комплексі не розглядалися.

Мета статті – визначити актуальні макроекономічні проблеми сфери господарювання України, запропонувати шляхи удосконалення правового статусу НБУ і таких засобів грошово-кредитної політики, як регулювання обсягу грошової маси та відсоткова політика.

Нинішні економічні проблеми України пов'язані не тільки зі значними видатками на військово-оборонну сферу, анексією території та її наслідками, недоліками політики Уряду, а й із вадами грошово-кредитної політики НБУ.

По-перше, не стимулюється розвиток інноваційного підприємництва, як ринку для продуктів науково-освітньої сфери, хоча саме інвестування в інновації є одним із основних антикризових механізмів. З огляду на те, що комерціалізація та використання інновацій належить до так званих «провалів» ринку, на етапах фундаментальних і прикладних пошуків, меншою мірою під час досліджень і розробок, державне інвестування повинно займати чільне місце. Тим більше, в кризових умовах держава зобов'язана застосовувати прямі методи регулювання економіки. На відміну від розвинених держав, які до 85–90 % приросту ВВП забезпечують за рахунок виробництва й експорту наукоємної продукції високих ступенів обробки, частка вітчизняних наукоємних товарів на світовому ринку становить близько 0,1 %. Однією з причин цього є низький рівень державного фінансування наукової сфери (менше 0,5 % ВВП). Згідно з аналітичною доповіддю «Глобальний індекс інновацій 2014», підготовленою Міжнародною бізнес-школою «INSEAD», Корнельським університетом і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Україна посіла 63 місце, попереду – Македонія, Монголія, Молдова, РФ, Панама. При складанні рейтингу до уваги взято 2 групи показників: ресурси і умови для здійснення інновацій; практичні результати їх здійснення. Згідно з рейтингом держав за розміром видатків на наукові дослідження і розробки за 2012 р., підготовленим ЮНЕСКО, у Ізраїля – це 4,4 % ВВП, РФ – 1,16 % ВВП, України – 0,86 % ВВП. Станом на 2014 – 2015 р. ці показники, ймовірно, погіршилися. У 2013 р. загальнодержавні витрати на інновації зменшилися на 16,5 %: з 11,5 до 9,6 млрд грн. і тільки 0,9 % від цієї суми витрачається на придбання нових технологій. Основне джерело фінансування – власні кошти підприємств (72,9 %), підтримка держави – 1,9 % (у 2012 р. – 2,2 %), вітчизняні інвестори – 1,3 %, іноземні інвестори – 13,1 %².

По-друге, державний борг України станом на 01.01.2015 р. становить 70,2 % ВВП (значно перевищує дохідну частину державного бюджету, а виплати з погашення боргів, разом із відсотками, – видаткову частину), за рік збільшившись на 30 %, а зведений платіжний баланс за 2014 р. є дефіцитним (-4947 млн дол. США)³. Поряд із позитивними наслідками покращення торгового балансу (елемента платіжного балансу), як підвищення конкурентоспроможності українського експорту, зменшення витрат валюти і рівня конкуренції для вітчизняних виробників, що зумовлено девальвацією гривні та зростанням цін на імпорт, у тому числі за рахунок ПДВ та імпортного збору, це має і негативні прояви: недоступність інвестиційного імпорту, зменшення кількості продавців імпортних товарів (скорочення ринку), неможливість проведення технічного переоснащення суб'єктів господарювання і підтримання сталого рівня виробництва (залежність від іноземних комплектуючих). Більше того, за умови дефіциту обігових коштів суб'єктам господарювання складно налагодити імпортозамінне виробництво. Так, у січні 2015 р. роздрібний товарообіг українських підприємств торгівлі скоротився на 22,6 %, порівняно з попереднім місяцем⁴.

В умовах значних девальваційних та інфляційних ризиків ВВП України є недомонетизованим: рівень монетизації грошово-кредитного ринку станом на 01.03.2015 р. становить 56,54 %⁵. У свою чергу, зменшення обсягу національної валюти в обігу призводить, зокрема, до дефіциту платіжних засобів, інвестицій та імпорту, створюються умови для відчуження фізичними і юридичними особами валютних заощаджень. Враховуючи тотальну імпортозалежність України, виробники жодним чином не стимулюються державою до реалізації стратегій імпортозаміщення, насамперед, у зв'язку з недоступністю кредиту.

В цьому контексті стає зрозумілою хибність рекомендацій міжнародних кредиторів для України щодо збільшення міжнародних валютних резервів, забороняючи інвестування залучених коштів у розвиток перспективних напрямів реального сектору. Сутність цих рекомендацій – усунення держави від регулювання економіки і підтримка експорту, насамперед, сировинного, секвестр державних видатків, у тому числі інвестиційних, обмеження споживання, скорочення внутрішнього ринку. Водночас, при стимулюванні експорту девальвацією збитків зазнає вітчизняний реальний сектор, орієнтований на внутрішній ринок, а зростання суверенного боргу підвищує ризики системного дефолту, що фактично нівелює шанси залучення капітальних іноземних інвестицій. Остання обставина має суттєві негативні наслідки, оскільки державні економічні програми цілком орієнтовані на пошук нових шляхів запозичень. Також з банківської системи активно виводяться зарубіжні активи, рефінансування спрямовується на придбання валюти на міжбанківському валютному ринку для кредитування банками пов'язаних осіб за кордоном. Згідно з оцінками рейтингового агентства Standart&Poog's, кредитний рейтинг України у 2015 р. було знижено до переддефолтного рівня «СС» (емітент має серйозні труднощі з виплатою боргових зобов'язань) з негативним прогнозом⁶. На думку німецьких аналітиків, у 2015 р. Україна за показником падіння ВВП займає останнє місце в рейтингу, кращі показники у Лівії та Макау⁷.

По-третє, Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) і НБУ роблять спроби зупинити економічну кризу методами монетаризму, одним із яких є підвищення облікової ставки НБУ до 30 % (відсоток, під який НБУ

видає кредити комерційним банкам), що за 2014 р. вже призвело до суттєвого скорочення проширення середнього класу через відсутність платоспроможного попиту, обігових коштів і скорочення внутрішнього ринку⁸.

Такий обсяг макроекономічних проблем об'єктивно ставить питання про формування та реалізацію нової господарсько-правової політики у сфері фінансів. Адже, наприклад, Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. не містить прямих правових засобів або їх системи щодо розвитку реального сектору, передусім, промисловості і переробки, за допомогою яких створюються товари з високою доданою вартістю, забезпечується економічна незалежність держави. Відомо, що експортна сировина не може бути високовартісною.

Д. В. Задахайло нагадує, що визначення ролі держави в економіці перехідного періоду залежить від мінливої конфігурації політичних інтересів, тиску трансформаційних завдань суспільного розвитку, необхідності ефективного реагування на екологічні, демографічні, міграційні, ресурсні виклики⁹. Ця думка знаходить підтвердження у працях теоретиків права, які зауважують, що курс ліберальної держави може діаметрально змінюватися залежно від конкретних історичних і політико-економічних обставин¹⁰.

Першочергове значення для правового забезпечення економічного розвитку України має зміна такої ключової характеристики правового статусу НБУ, як його незалежності. За Законом України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р., НБУ є центральним банком України й особливим органом державного управління. Безпрецедентні гарантії самостійності НБУ складаються з таких правових засобів: (1) не допускається втручання органів державної влади, юридичних і фізичних осіб у здійснення повноважень НБУ; (2) регулювання питань, пов'язаних із виконанням НБУ своїх функцій, здійснюється виключно Законом України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р.; (3) підзвітність Президенту України і Верховній Раді України (далі – ВРУ) зводиться до оприлюднення засад грошово-кредитної політики, прогнозних монетарних показників на наступний рік, інформації про стан грошово-кредитного ринку, фінансів і банківської діяльності щодо безготівкової емісії у відповідному періоді, розрахунок частини прогнозованого прибутку до розподілу поточного року, яка підлягатиме перерахуванню до державного бюджету, надання пропозицій із законодавчого врегулювання суспільних відносин; (4) разом із КМУ проводяться взаємні консультації з питань грошово-кредитної політики, розробки і здійснення загальнодержавної програми економічного та соціального розвитку, зокрема, НБУ на запит КМУ надає інформацію щодо монетарних процесів та грошово-кредитного ринку; (5) НБУ має право не підтримувати економічну політику КМУ, якщо вона суперечить забезпеченню стабільності грошової одиниці України; (6) члени КМУ мають право брати участь у засіданнях Правління НБУ з правом дорадчого голосу; (7) голова НБУ або за його дорученням один із заступників можуть брати участь у засіданнях КМУ з правом дорадчого голосу; (8) голова НБУ призначається і звільняється з посади ВРУ за поданням Президента України; ВРУ і Президент України призначають по половині склади Ради НБУ, рішення якої з більшості питань не є обов'язковими для Правління НБУ; (9) голова НБУ формує склад правління, призначає керівників структурних підрозділів і за погодженням із Радою НБУ – заступників, несе персональну відповідальність перед ВРУ, Президентом України за діяльність НБУ.

Таким чином, правовий статус НБУ не містить характеристик для органів державної влади елементів системи стримувань і противаг, оскільки жодна владна інституція не має дієвого впливу на прийняття будь-яких рішень центральним банком, а суспільна відповідальність при цьому покладена на Уряд. По-перше, персональний склад НБУ не несе юридичної відповідальності за результати грошово-кредитної та валютно-курсової політики. При цьому, голова НБУ має широкі повноваження і призначається на невиправдано тривалий строк (7 років), окрім цього, відповідно до ст. 10 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р., голова звільняється за наявності консенсусу ВРУ і Президента України та тільки за наявності спеціальних підстав, серед яких немає таких, як, наприклад, здійснення грошово-кредитної політики з негативними соціально-економічними наслідками, неналежне виконання основної функції тощо. По-друге, немає правових засобів вирішення конфлікту інтересів, якщо НБУ не підтримує економічну політику Уряду і навпаки. У моделі співпраці НБУ і КМУ недоречною основною правовою формою взаємодії виступають консультації щодо грошово-кредитної політики та здійснення загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку, тоді як існує потреба в обов'язковому погодженні основних рішень, що приймаються НБУ. По-третє, слід змінити деякі організаційні форми діяльності НБУ, а саме: (а) обмежити кількість разів перебування на посаді членів Ради НБУ; (б) головування в Раді передати від обраного голови Ради до голови НБУ, одночасно запровадивши форми відповідальності голови та членів органів НБУ; (в) переглянути статус членів Ради НБУ з працівників, які здійснюють діяльність на громадських засадах, на тих, які працюють за основним місцем роботи, заборонивши їм займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю. Також слід забезпечити роботу Ради як постійно діючого органу НБУ. Даний підхід узгоджується з законодавством держав-членів ЄС, у яких заборонено суміщення функцій члена ради центрального банку з функціями депутата парламенту або члена уряду, участю в керівних органах, наглядових органах комерційних банків та інших суб'єктів підприємництва¹¹.

Згідно з Договором про створення ЄС і Статутом Європейського центрального банку, незалежність центрального банку держав-членів ЄС є обов'язковим елементом їх правового статусу. Водночас, незалежність не повинна мати абсолютного характеру, а має зводитися до таких форм, як: політична, фінансова, організаційна, особиста. Мають місце приклади, коли центральні банки підпорядковані міністерству фінансів або казначейській службі. Наприклад, Рада керуючих Федеральної резервної системи США координує діяль-

ність із Адміністрацією Президента і Конгресом, а її емісійну політику визначає Державне казначейство. В ЄС центральні банки держав-членів підпорядковані Європейському центральному банку. Крім цього, виділено кілька механізмів взаємодії національних урядів із центральними банками: уряд надає центральному банку макроекономічні показники щодо функціонування держави, центральний банк виконує функції фінансового агента уряду, керівництво центрального банку бере участь у засіданнях уряду та представляє інформацію в розрізі проведеної монетарної політики тощо. Наприклад, у Швейцарії перед прийняттям рішення у сфері економічної та монетарної політики Федеральна рада (уряд) та Національний банк інформують один одного і координують відповідні заходи. Стосовно організаційної структури центральних банків, то вартим наслідування для України є Бундесбанк ФРН. Його керівними органами є Рада центральних банків та правління. Рада є найвищим органом, який визначає способи реалізації грошово-кредитної політики, напрями діяльності правління. До складу Ради входять: члени правління, президенти земельних банків, яких призначають уряди земель. Правління є виконавчим органом Бундесбанку, що відповідає за реалізацію рішень Ради і грошово-кредитну політику через монетарні інструменти. Членами правління є президент, віце-президент та вісім членів правління, яких призначає на цю посаду Президент ФРН строком на 8 років за поданням Федерального уряду¹².

Отже, на відміну від ЄС і США, на діяльність НБУ, попри її важливе публічне значення, органи державної влади України мають обмежений вплив, що становить суттєву загрозу порушення національних економічних інтересів. Саме через гарантії невторчання грошово-кредитна і валютна політика НБУ є непрозорою та хибною з економічного погляду, що призводить до заподіяння значних збитків вітчизняній сфері господарювання. За даними засобів масової інформації, безконтрольне розміщення валютних резервів призвело до того, що у 2009 р. 12 млрд. дол. США валютних резервів НБУ виявилися заблокованими, у зв'язку з їх розміщенням на рахунках збанкрутілого банку «Lehman Brothers»¹³.

З огляду на те, що економічна політика держави, згідно з ГК України, є багатоаспектною категорією (складається з грошово-кредитної, валютної, фіскальної, цінової, промислової, інвестиційної та інших напрямів державної політики), всі державні органи управління сферою господарювання повинні діяти в унісон. Більша контрольованість діяльності НБУ стала б додатковою гарантією економічної розумності монетарної політики, що обов'язково має доповнюватися урядовою політикою, спрямованою на розвиток реального сектору. Адже в державах Центральної і Східної Європи, де свого часу були ті ж самі економічні проблеми, що і в Україні, зміна відсоткової політики центральних банків забезпечила деяке поживлення ділової активності, але емісійна, фіскальна і дотаційна політики не переорієнтувалися, тому не було забезпечено стале економічне зростання.

Як відомо, правовий статус НБУ характеризується подвійною правовою природою¹⁴: з одного боку, це орган державної влади, уповноважений здійснювати управління в сфері банківської діяльності, а, з іншого – банківська установа, що виступає кредитором для інших банків, а також державним інвестором, депозитарієм тощо. Відповідно до ст. 99 Конституції України основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України, натомість для Європейського центрального банку – це забезпечення цінової стабільності. Названий вітчизняний підхід є концептуально неправильним, оскільки економічна теорія визнає найбільш ефективним саме інфляційний нахил фінансової політики. Також у Конституції України закріплено, що при виконанні своєї основної функції НБУ має виходити з пріоритетності підтримки цінової стабільності в державі (збереження купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) низьких, стабільних темпів інфляції, що вимірюються індексом споживчих цін). Проте з цією функцією НБУ перманентно не справляється, що зумовлено двома ключовими причинами: неправильне визначення завдань, покладених на центральний банк, і відсутність належного правового забезпечення, особливо на підзаконному рівні (конкретного алгоритму дій щодо забезпечення стабільності грошової одиниці України). Більше того, безінфляційність економіки, як і бездефіцитність бюджетної системи не може бути самоціллю. Але, мабуть, саме з цією метою в Україні було суттєво підвищено облікову ставку, замість збільшення монетизації ВВП. З одного боку, це ускладнює один із спекулятивних методів банків (переведення рефінансування НБУ в валюту і за рахунок знецінення гривні отримання доходу, що покриває ставку), оскільки висока облікова ставка робить такі операції ризиковими, тому банки не братимуть кредити у НБУ і не кредитуватимуть приватний сектор. Через те, що в економіку надходитиме менша кількість національної валюти (під великі відсотки кредити не залучаються, а банки рідше готові ризикувати; суб'єкти господарювання, що вже мають кредити, не матимуть змоги перекредитуватися), ніж потрібно (недофінансування ВВП), на гривню зростає попит, вона дорожчає і тому стримується інфляція. Водночас, якщо підприємства залучатимуть кредити за надвеликими відсотками, це призведе до зростання собівартості виготовленої продукції, а отже, до банкрутств. З другого боку, це негативно позначиться на економічній активності. У 2014 р. інфляція була, насамперед, зумовлена не факторами попиту (емісія грошей, підвищення доходів населення, зростання обсягів кредитування), а факторами пропозиції – подорожчанням імпорту, девальвацією гривні. До причин останньої належать такі, як: гострий дефіцит платіжного балансу, реалізація неправильної промислової політики, стимулювання експорту, забезпечення виконання публічних зобов'язань при незмінному обсязі грошової маси.

У розвинутій економіці основою зростання є збільшення реальних доходів населення, оскільки економіці, заснованій на масовому споживанні, необхідні численні споживачі, спроможні купувати високотехнологічні товари¹⁵. На думку Г. Менша, у період депресії має «вмикатися» інноваційний процес, що активує

процес «подачі енергії» у знекровлену економіку, приводячи її до руху¹⁶. В. М. Пашков зауважує, що навіть в умовах значної лібералізації держава завжди відігравала важливу роль у розвитку господарства і формуванні ринку¹⁷. Американські дослідники підкреслюють, що в ХХ ст. економічні дива створювалися не на підставі принципу невтручання в економіку, а всупереч йому¹⁸, адже не тільки у кризові періоди ринки розвинутих держав неспроможні ефективно функціонувати¹⁹.

Отже, основним завданням НБУ слід визначити забезпечення сталого економічного розвитку і рівня монетизації економіки, адекватного показникам ВВП. Разом із цим, функцію зі здійснення адміністративного регулювання діяльності банків (реєстрація банків і ліцензування їх діяльності, встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків, застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру, нагляд за діяльністю банків та надання рекомендацій) і деяких елементів індикативного (встановлення обов'язкових економічних нормативів, визначення норм обов'язкових резервів для банків, встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій) слід покласти на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, водночас, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб продовжуватиме виконання функції з забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. Натомість НБУ має виконувати типові для центрального банку функції, як-от: формування та реалізація грошово-кредитної політики, управління готівковим грошовим обігом, національним валютним резервом, організація розрахунків і бухгалтерського обліку, визначення процентної політики, рефінансування банків, встановлення кореспондентських відносин, управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції, проведення операцій з цінними паперами на відкритому ринку, управління державними цінними паперами, обслуговування державного боргу, імпорт та експорт капіталу.

З інфляційними процесами безпосередньо пов'язане регулювання обсягу грошової маси – емісійна політика. Так, однією з причин залежності від міжнародних кредиторів є те, що Україна законодавчо відмовилася від використання власних емісійних ресурсів для вирішення загальнодержавних проблем. Приписи ст. 54 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. забороняють надання кредитів державі. Тобто, НБУ не має права надавати кредити в національній та іноземній валюті, як прямо, так і опосередковано через державну установу, іншу юридичну особу, майно якої перебуває у державній власності, на фінансування витрат державного бюджету. Також НБУ не має права купувати на первинному ринку цінні папери, емітовані КМУ, державною установою, іншою юридичною особою, майно якої перебуває у державній власності. Але світова практика свідчить про протилежне (емісійне фінансування урядів дозволено без обмежень у Японії, Франції, КНР, Норвегії, з певними обмеженнями – у Великій Британії, Італії, Іспанії, ФРН, Нідерландах, Швеції²⁰). Таким чином, тільки в Україні має місце контроль з боку НБУ не лише за всім золотовалютним резервом держави, а і за таким потужним засобом державного регулювання економіки, як емісія національної валюти, яку доцільно застосувати для цільового кредитування суб'єктів господарювання виробничого сектору під заставу пайових цінних паперів.

Грошово-кредитна політика НБУ по суті є монетаристською, інструментами якої є обмеження інфляції та скорочення грошової пропозиції. Ця теорія, як вуглярний напрям неокласичної економічної думки, на сучасному етапі фахівцями сприймається як така, що втратила зв'язок із реальністю. Наприклад, політика секвестру і збільшення запозичень підтримується іноземними кредиторами, оскільки на практиці призводить до падіння виробництва та інвестицій на тлі розвитку сировинно-експортної спеціалізації, деградації науково-технічного потенціалу. Натомість уряди ФРН, США, ЄС і багатьох інших країн дотримуються протилежного підходу, в основі якого лежить неокейнсіанство. Цей напрям ґрунтується на тезах про неспроможність ринкового механізму забезпечити рівновагу економічної системи, потребу в постійному і безпосередньому державному регулюванні економіки, вплив науково-технічного прогресу на розширене відтворення і важливу стимулюючу роль грошово-кредитної політики. Основним методом антициклічного регулювання визнається політика бюджетного регулювання, зокрема дефіцитного фінансування – збільшення витрат держави, яке випереджає зростання її доходів, наслідками чого стає збільшення бюджетного дефіциту, грошової маси в обігу і посилення інфляції, але при цьому зростає виробництво і підвищуються доходи бюджетної системи.

Таким чином, помилковим є суто негативне сприйняття проявів інфляції та збільшення в обігу національної валюти, якої вимагають умови реалізації основних засад економічної політики. Як уже зазначалося, інфляція в Україні не пов'язана з емісією гривні, адже обсяги останньої прив'язані до обсягів суверенних запозичень. Для порівняння, коефіцієнт монетизації в Україні утричі нижчий, ніж у Голландії, Італії, Іспанії, Китаї, Німеччині, Франції, Японії²¹. Через це в умовах девальвації мають місце проблеми з валютним забезпеченням суб'єктів господарювання і, як наслідок, скорочується платоспроможний попит.

На сучасному етапі в Україні прямі іноземні інвестиції не виконують ролі засобу технологічного розвитку промисловості, у реальному секторі основними їх реципієнтами є низькотехнологічні, енергоємні сфери виробництва²². Тому слід посилювати роль і ефективність державного інвестування як засобу спрямування ресурсів на реалізацію стратегічних інноваційних проектів. Кошти на це можна отримати шляхом перегляду пріоритетів бюджетного фінансування і напрямів використання кредитів. До речі, у США з 50-х по 80-і рр. ХХ ст. праві відносини в інноваційній сфері між державою, науково-технічною спільнотою, бізнесом розвивалися на основі доктрини «розподілу відповідальності»: в умовах ринкового господарства і зростаючої військово-технічної конфронтації в світі федеральний уряд бере на себе повну відповідальність за розвиток фундаментальних наук, національну безпеку і військово-технічний прогрес, а приватні інвестори – за прикладні дослідження і створення військової та цивільної технології, у тому числі, за державним

замовленням. Утім, з початку 90-х рр. ХХ ст. ця доктрина була дещо переглянута: держава у рівній мірі з приватними інвесторами бере участь у фінансуванні створення новітньої цивільної техніки і технологій, що відповідають стандартам, конкурентним на внутрішньому і зовнішньому ринках²³.

Отже, використання емісійного ресурсу під реалізацію конкретних господарських проектів може стати альтернативою іноземному кредитуванню. Тому до завдань НБУ слід додати такі, як забезпечення мінімального рівня валютних резервів, фінансування вітчизняних високотехнологічних виробництв, зменшення рівня зовнішнього боргу.

На підставі вищевикладеного слід запропонувати наступні зміни до вітчизняного законодавства, спрямовані на вдосконалення правового статусу НБУ: (1) закріпити загальні принципи здійснення діяльності НБУ, а саме, відповідальності за результати грошово-кредитної та валютно-курсової політики, економічної ефективності, спрямованості на досягнення довгострокових цілей, публічності, координації діяльності з КМУ; (2) до основних функцій НБУ віднести такі: забезпечення цінової стабільності, сталого економічного розвитку і рівня монетизації економіки, адекватного показника ВВП, забезпечення мінімального рівня валютних резервів і фінансування вітчизняних високотехнологічних виробництв, зменшення розміру зовнішнього боргу України; (3) регулювання обсягу грошової маси у емісійний спосіб визначити як самостійний метод грошово-кредитної політики; (4) скасувати заборону надання кредитів державі; (5) закріпити правило, згідно з яким облікова ставка НБУ не може бути більшою, ніж її середній рівень у ЄС; (6) обмежити гарантії невтручання в діяльність НБУ: КМУ надає обов'язкові для врахування НБУ макроекономічні показники для здійснення грошово-кредитної політики, емісійну політику НБУ узгоджує з Міністерством фінансів України, яке здійснює нагляд за монетарною та емісійною політикою; надати НБУ право законодавчої ініціативи, а ВРУ право звільняти голову НБУ не раніше, ніж через 6 місяців з дня призначення на посаду, за негативні результати грошово-кредитної та валютно-курсової політики. Також слід встановити більш високі професійні вимоги до посадових осіб органів НБУ, удосконаливши правове забезпечення організаційних форм діяльності центрального банку.

¹ *Задыхайло Д. В.* Предпринимательская деятельность в системе международных стандартов прав человека / Д. В. Задыхайло // Пробл. законности: респ. межвед. науч. зб. / отв. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1998. – Вып. 36. – С. 134 – 140.

² Расходы предприятий Украины на технологические инновации в 2013 г. сократились на 16,5 % – до 9,6 млрд грн. / Finance.ua: Новости. Фондовый рынок [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.news.finance.ua/ru/news/~323703.html> – Заглавие с экрана; Исследование INSEAD: Глобальный индекс инноваций 2014 года / Центр гуманитарных технологий. Информационно-аналитический портал [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gtmarket.ru/2014/07/18/6841.html> – Заглавие с экрана.

³ Основні показники української економіки: чи є підстави для зростання / Сегодня.ua. Економіка. – 23.03.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukrainskaya-economica-otsuststvie-fundamentalnyh-osnovaniy-dlya-rosta-601878.html> – Заголовок з екрана.

⁴ *Дубенська О.* Україна: курс на бідність / О. Дубенська. Економічна правда. – 30.03.2015 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/03/30/536010.html> – Заголовок з екрана.

⁵ *Основні показники української економіки: чи є підстави для зростання.* Вказана праця. – <http://www.ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukrainskaya-economica-otsuststvie-fundamentalnyh-osnovaniy-dlya-rosta-601878.html>

⁶ S&P понизило рейтинг України до преддефолтного / Кореспондент.net – 10 апреля 2015 г. [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.correspondent.net/business/economics/3502338-SP-ponyzylo-reatunh-ukraynu-do-preddefoltnoho.html> – Заглавие с экрана.

⁷ Аналітики Economist назвали українську економіку найгіршою в світі / Кореспондент.net. – 30 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ua.korrespondent.net/world/worldabus/3509624-analytyky-Economist-nazvaly-ukrainsku-ekonomiku-naihirshou-v-sviti.html> – Заголовок з екрана.

⁸ *Дубенська О.* Вказана праця. – <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/03/30/536010.html>

⁹ Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (гол. редкол.), О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.; НАПрНУ. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – Х.: Право, 2011. – С. 792.

¹⁰ *Алексеев Н. Н.* О гарантийном государстве / Н. Н. Алексеев // Русский народ и государство. – М.: Авграф, 1998. – С. 373.

¹¹ *Сідак М. В.* Правове регулювання банківських відносин в країнах Центральної та Східної Європи: порівняльний аналіз (Україна, Чехія та Словаччина): моногр. / М. В. Сідак, Ю. М. Бисага. – Ужгород: Ліра, 2006. – С. 139.

¹² *Мищенко В. І.* Центральні банки: організаційно-правові засади / В. І. Мищенко, В. Л. Кротюк. – К.: Знання, 2004. – С. 239.

¹³ *Пашков В. М.* Глобалізація фармацевтичного ринку: проблеми та перспективи / В. М. Пашков // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – 2014. – № 1 (16). – С. 148 – 160.

¹⁴ *Тополь Ю. О.* Конституційно-правовий статус Національного банку України / Ю. О. Тополь // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 3. – С. 47–50.

¹⁵ *Хобсбаум Э.* Эпоха крайностей: короткий двадцатый век (1914–1991) / Э. Хобсбаум. – М.: Изд-во «Независимая газета», 2004. – С. 601.

¹⁶ *Mensch G.* Stalemate in Technology: Innovations Overcome the Depression / G. Mensch. – (); Ballinger, 1979.

¹⁷ *Пашков В. М.* Вказана праця. – С. 148–160.

¹⁸ *Лисицин А. Ю.* Финансово-правовые основы денежно-кредитной и валютной политики европейского валютного союза / А. Ю. Лисицин; под ред. А. Н. Козырина // Публичные финансы и финансовое право. – М.: ГУ-ВШЭ, 2005. – С. 30–48.

¹⁹ Государство и экономика: факторы роста / А. Г. Зельднер, И. Ю. Ваславская, В. К. Южелевский и др. – М.: Наука, 2003. – С. 5.

²⁰ *Лисицин А. Ю.* Вказана праця. – С. 30–48.

²¹ Миренский Д. В. Нетрадиционная монетарная политика стран-лидеров в условиях глобального финансово-экономического кризиса и посткризисного восстановления экономики / Д. В. Миренский // Экономическая теория. – 2013. – № 2 (99). – С. 37–41.

²² Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації: аналітична доповідь / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, Я. В. Бережний; кер. авт. кол. Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2011. – С. 35, 36.

²³ Заварухин В. П. Основные элементы инновационной стратегии США / В. П. Заварухин // Российское предпринимательство. – 2002. – № 12 (36). – С. 76–81.

Резюме

Олефір А. О. Правовий статус Національного банку України як фактор де стимулювання інноваційної діяльності.

У статті досліджено актуальні макроекономічні проблеми сфери господарювання України, недоліки правового статусу Національного банку України та основні дисфункції під час формування і реалізації грошово-кредитної політики, а також взаємозв'язок між цими явищами. Запропоновано правові засоби, спрямовані на вдосконалення правового статусу Національного банку України.

Ключові слова: Національний банк України, монетаризм, неокейнсіанство, державне регулювання економіки, грошово-кредитна політика, емісія, облікова ставка.

Резюме

Олефір А. А. Правовой статус Национального банка Украины как фактор дестимулирования инновационной деятельности.

В статье исследованы актуальные макроэкономические проблемы сферы хозяйствования Украины, недостатки правового статуса Национального банка Украины и основные дисфункции при формировании и реализации денежно-кредитной политики, а также взаимосвязь между этими явлениями. Предложены правовые средства, направленные на совершенствование правового статуса Национального банка Украины.

Ключевые слова: Национальный банк Украины, монетаризм, неокейнсианство, государственное регулирование экономики, денежно-кредитная политика, эмиссия, учетная ставка.

Summary

Olefir A. Legal status of National bank of Ukraine as a factor of innovation collapse.

In the article were investigated the current macroeconomic problems of Ukrainian economic sphere, the shortcomings of the legal status of the National Bank of Ukraine and some major dysfunction in the formulation and implementation of monetary policy, and the relationship between them. Also were presented several legal means to improve the legal status of the National Bank of Ukraine.

Key words: National Bank of Ukraine, monetarism, Keynesian theory, government regulation of the economy, monetary policy, emissions, discount rate.

УДК 349.22:656

С. В. СИНЕНКО

Світлана Володимирівна Синенко, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету туризму, економіки і права

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ПРАЦІВНИКАМИ ТРАНСПОРТУ

Стабільності умов праці, визначених у трудовому договорі при укладенні, прагнуть як працівник, так і роботодавець. Тому, право на припинення трудового договору мають обидві сторони трудового правовідношення, але на підставах і в порядку, визначених законодавством України.

При цьому, існують спеціальні підстави припинення трудового договору з працівниками транспорту, врегулювання яких відсутнє у трудовому законодавстві, що, в свою чергу, призводить до хибного їх тлумачення у процесі правозастосування.

Правовому регулюванню припинення трудового договору приділялось достатньо уваги в наукових дослідженнях таких науковців, як О. А. Близнюк, С. М. Глазько, І. А. Іоннікової, Ю. В. Ісаєва, Л. М. Русоль, О. В. Яковлев та інші. Проте, наукові праці щодо комплексного аналізу проблем припинення трудового договору з працівниками транспорту на сьогодні відсутні.

У зв'язку з цим, метою даної публікації є розроблення на підставі аналізу чинного законодавства України та сучасних теоретичних напрацювань юридичної науки конкретних пропозицій, спрямованих на удосконалення норм, якими регулюється дане питання.

Кодексом законів про працю України не встановлено особливих підстав для припинення трудового договору з працівниками транспортної галузі. Припинення трудового договору з працівниками транспорту